
***Charakterystyka kulturowo-przyrodnicza
i historyczna Parku Słowiańskiego
w Szprotawie do 1945 roku***

AUTOR OPRACOWANIA:
MACIEJ BORYNA
SZPROTAWA 2026
URZĄD MIEJSKI W SZPROTAWIE

Spis treści

1. Podstawa opracowania	s. 3
2. Wstęp	s. 3
3. Ogólna charakterystyka krajobrazowa	s. 3
4. Ogólna charakterystyka przyrodnicza	s. 4
5. Charakterystyka przyrodniczo-kulturowa i historyczna	s. 6
6. Dokumentacja kartograficzna i zdjęciowa z opracowaniem	s. 8
7. Park Słowiański w kręgu zainteresowań przyrodników	s. 18
8. Podsumowanie	s. 20

1. Podstawa opracowania

Niniejsze opracowanie pomocnicze zredagowano w związku z projektem realizowanym przez Gminę Szprotawa we wschodniej części Parku Słowiańskiego w Szprotawie. Działanie FELB.02.14 Ochrona przyrody – IIT obejmuje projekty w zakresie tworzenia centrów ochrony różnorodności biologicznej na obszarach chronionego krajobrazu oraz obszarach miejskich i pozamiejskich w oparciu o gatunki rodzime np. banki genowe, parki miejskie, ogrody botaniczne, ekoparki, a także projekty służące edukacji i informacji w zakresie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, również jako element powyższych projektów – wsparcie dla projektów wpisujących się w cele strategii terytorialnych.

Celem opracowania jest wsparcie gminy Szprotawa w stworzeniu właściwego modelu funkcjonowania i utrzymania parku, z poszanowaniem środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego.

2. Wstęp

Opracowywany obszar stanowi fragment Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Park Słowiański” w Szprotawie ustanowionego Uchwałą Nr XI/70/07 Rady Miejskiej W Szprotawie z dnia 31 maja 2007 r. w sprawie: uznania obszaru za zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Park Słowiański”.¹ Jakkolwiek niniejsze opracowanie opisuje Zespół, to głównym przedmiotem opracowania jest jedynie fragment objęty projektem, tj. wyznaczona dla projektu wschodnia część Zespołu od zakończenia ul. Parkowej do Grodu Chrobry.

Zespół jest wkomponowany w krajobraz wykształconej we wczesnym holocenie pradoliny Bobru, osiągającej w przedmiotowym miejscu szerokość 2 km i charakteryzującej się osobliwym mikroklimatem. Całość Zespołu znajduje się w granicach Gminy Szprotawa, na obszarze ok. 85,74 ha. To jeden z czterech historycznych parków miejskich Szprotawy.²

3. Ogólna charakterystyka krajobrazowa

Największą powierzchnię przedmiotowego terenu zajmuje grąd o typowej strukturze i składzie florystycznym. Najstarsze siedliska leśne stanowią wielowiekowe dąbrowy. W skład Zespołu wchodzi ponadto cenne przyrodniczo starorzecza, bajora, mokradła i źródła, z charakterystycznymi dla nich siedliskami flory i fauny. Na przedmiotowym obszarze

¹ Dz. Urz. Woj. Lubuskiego z 2007 r. Nr 73, poz. 1026.

² Boryna M. i Ryszawy J., *Założenia do koncepcji zagospodarowania Parku Goepperta...*, Szprotawa 2020, s. 5.

stwierdzono występowanie chronionych oraz rzadkich gatunków flory i fauny omówionych w osobnej części. Na terenie Zespołu znajdują się obiekty kulturowe.³

W skład Zespołu wchodzi obszary leśne o statusie lasu komunalnego z pomnikami przyrody oraz lasu gospodarczego LP. Całość tych obszarów znajduje się na terenie zalewowym rzeki Bóbr (polder szprotawski), urozmaiconym przez mokradła, źródliska, oczka wodne oraz koryto starego Bobru (woda płynąca). Wewnątrz obszaru mieszczą się obszary pól uprawnych (wyłączone), które jako uprawy tradycyjne nie wpływają negatywnie na walory Zespołu.⁴

W przeszłości przedmiotowy obszar był niemal corocznie podtapiany wskutek wylewów Bobru, także dzięki wyższemu poziomowi wód gruntowych i nieuregulowaniu koryta rzecznego. Stan taki trwał do początku XX wieku, kiedy zbudowano zbiornik retencyjny w Pilichowicach oraz uregulowano bieg Bobru. Obecnie całkowite zalanie terenu występuje w okresie wielkich wezbrań, średnio co 10-15 lat (ostatnie powodzie w 1997 r. i 2024 r.). Pozostałościami po dawnych rozlewiskach są bajora, wymycia, bagna, mokradła oraz koryto starego Bobru. W hydrografię parku wpisuje się także sieć rowów odźródłiskowych oraz staw przy Grodzie Chrobrego. Ponadto niewielka sieć nieczyszczonych i aktualnie niefunkcyjnych rowów melioracyjnych. Wody źródłiskowe cechuje duża zawartość żelaza i manganu.⁵

4. Ogólna charakterystyka przyrodnicza

Najstarszymi drzewostanami leśnymi na terenie parku są wielowiekowe dąbrowy, które uznaje się za drzewostan naturalny. Reprezentują one zbiorowisko roślinne grądu. Na obszarach podmokłych naturalnie występują olsy bagienne. Ze sztucznych nasadzeń pochodzą zgrupowania świerków, sosen, lip oraz buków (Gród Chrobry), a także klony, brzozy, akacje, wierzby, topole, graby, kasztanowce. Do drzew wyjątkowych należą gatunki obce: dąb błotny, choina kanadyjska, sosna wejmutka i sosna czarna, kasztan czerwony, dąb czerwony.

Park jest miejscem występowania rzadkich i chronionych roślin, do których należą m.in. wawrzynek wilczełyko, kopytnik pospolity, konwalia majowa, śnieżyczka przebiśnieg,

³ Boryna M., *Dokumentacja projektowanego Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Park Słowiański” w Szprotawie*, Szprotawa 2007, s. 4.

⁴ Tamże, s. 11.

⁵ Tamże, s. 12-13.

pióropusznik strusi, bluszcz zwyczajny. Wczesną wiosną grunt niemal całego parku pokrywa się kwitnącymi zawilcami i ziarnopłonami wiosennymi.

Dobrze rozwinięta warstwa runa składa się w dużej mierze z bluszczu pospolitego, rośnie tu także złoć żółta, zawilec gajowy biały i żółty, konwalia majowa, konwalia dwulistna, ziarnopłon wiosenny, fiołek leśny, szczawik zajęczy, szczyr trwały.

Fragmety lasów olszowych oraz jesionowo-olszowych związane są z ciekami wodnymi położonymi w południowej części parku i występującymi w ich pobliżu żyznymi i dobrze nawilgotnionymi glebami. Łęgi jesionowo-olszowe reprezentowane są przez olchę czarną, jesion wyniosły. Podszycie jest zróżnicowane i bujnie wykształcone. Stałym składnikiem warstwy krzewów jest czeremcha zwyczajna. Charakterystycznym gatunkiem jest przytulia, tojeść pospolita, psianka słodkogórz.

Wspomniane łęgi występują także w kompleksie ze zdegradowanymi grądami z klasy Querco-Fagetea, stanowiąc drzewostan mieszany. Najwyższą warstwę zbiorowiska tworzy tu: lipa drobnolistna, jesion wyniosły, dąb szypułkowy, olcha czarna, brzoza, wiąz szypułkowy. Zarówno podrost jak i runo są bujne. W warstwie krzewów najczęściej spotkać można jarzębinę, kruszynę, kalinę, trzmielinę, bez czarny oraz podrosty: czeremchę zwyczajną, osikę. Skład runa kształtuje się następująco: podagrycznik, pokrzywa, tojeść pospolita, niecierpek pospolity, psianka słodkogórz, chmiel. Aspekt wiosenny tworzą tu zawilec gajowy biały i żółty, czworolist, fiołek leśny.

Najmniejszą powierzchnię parku zajmują bór sosnowy, świerkowy oraz buczyna (Gród Chrobry). Bór świeży tworzy sosna zwyczajna z udziałem brzozy brodawkowatej, dębu szypułkowego, grabu. Słabo wykształconą warstwę krzewów reprezentuje kruszyna i podrosty drzew. W ubogim runie dominuje borówka czarna, wrzos, orlica pospolita. Bór świerkowy występuje na małej powierzchni (przy pd.-wsch. podnóżu Grodu Chrobry) i w innych miejscach w postaci niewielkich zgrupowań.

Zbiorowiska źródliskowe stanowią ważny przyrodniczo element szaty roślinnej. Zespoły roślinności źródliskowej należą do typowych na takich siedliskach, ale ze względu na unikatowość samych siedlisk należą do najcenniejszych przyrodniczo. Istnienie zbiorowisk źródliskowych jest bezwzględnie zależne od istnienia samych źródlisk, a to z kolei zależy od ochrony warunków hydrologicznych całego obszaru.

Najbardziej charakterystyczny dla przedmiotowego obszaru świat awifauny reprezentowany jest przez ponad 70 gatunków. Godnym uwagi jest to, że w jednym miejscu i na tak małym obszarze występuje aż 7 gatunków dzięciołów. W parku gnieździ się także myszołów zwyczajny. W nocy można usłyszeć sowę uszatą i puszczyki. Akweny, w tym Bóbr

oraz tereny podmokłe są ostoją dla liczного i różnego ptactwa wodnego. Powszechnie spotyka się sarny, dziki i zające. Park jest reprezentowany także przez środowisko płazów i gadów oraz owadów. Wyróżnikami obszaru i jednocześnie czystości środowiska jest występowanie żółwia błotnego i traszki zwyczajnej.⁶

5. Charakterystyka przyrodniczo-kulturowa i historyczna

W świetle zachowanych przekazów źródłowych przedmiotowy obszar w średniowieczu był własnością piastowsko-głogowskiej domeny książęcej, od 1405 roku parcelowany pomiędzy szprotawian. Dysponował nim m.in. szprotawski kasztelan. W 1486 roku wspomina się użytkownika szprotawianina Daniela Josta. Po jego bezpotomnej śmierci grunty powróciły do domeny książęcej. W roku 1488, z nadania księcia Jana, należały do kapitana Kacpra von Brauna. W latach 1506-1721 były własnością szprotawskiego klasztoru św. Magdaleny. To dlatego nosiły do 1945 roku nazwę „Nonnenbusch”. W 1721 roku klasztor sprzedał go miejskiemu notariuszowi o nazwisku Frömichen. W międzyczasie przeszedł w ręce fiskusa. Miasto nabywa go od państwa w roku 1889 za kwotę 20 tys. marek, przystępując od razu do wytyczenia promenad.⁷ W roku 1892 nowo powstałe miejscowe Towarzystwo Upiększania Miasta (*Stadtverschönerungsverein*) buduje kładkę przez Bóbr, łączącą omawiany obszar z resztą miasta, podejmując ponadto szereg przedsięwzięć związanych z urządzeniem i wzbogacaniem listy walorów już wtedy parku, na wzór innych parków romantycznych.⁸ W latach 20. XX wieku park zostaje uznany za rezerwat (*Naturschutzpark*)⁹, którym przestał być w 1945 r. Po II wojnie światowej park był i jest obecnie nadal popularnym miejscem spacerów, edukacji regionalnej, rekreacji i odpoczynku.

O parku wspomniał urodzony w Szprotawie poeta, pisarz i dramaturg Henryk Laube (1806-1884) w opowiadaniu „Schatten Wilhelm”, którego akcja rozgrywa się w Szprotawie na początku XIX wieku.¹⁰ *„Jest w pobliżu miasta takie miejsce, które posiada coś z dobroczynności przyrody. Odnajdziemy je idąc kwadrans w dół Bobru. Nazywa się klasztornym buszem.*

⁶ Tamże, 13-14. Patrz także: Ryszawy J., *Park Słowiański. Waloryzacja przyrodnicza*, Szprotawa 2020.

⁷ Sprottauer Tageblatt, 21./22.01.1939; Matuszkiewicz F., *Geschichte der Stadt Sprottau*, 1908.

⁸ Die Nonnenbuschbrücke und ihre Geschichte, [w:] Sprottauer Tageblatt, 10.10.1929.

⁹ Beiträge zur Naturdenkmalpflege, Tom 10, 1926.

¹⁰ Laube H., *Der Schatten Wilhelm*, 1883, [w:] Sprottauer Tageblatt, 21./22.01.1939.

Śpiewają tam zięby, kosy i słowiki. Jest tam też wzniesienie porośnięte przez wysokie świerki, a pod nim aż po rzekę rozciąga się niski gąszcz. Połykający Bóbr płynie tu wartko w wąskiej rynnicy i jest ostoją dla różnego ptactwa wodnego. Wygląda tu ładniej niż gdziekolwiek indziej.”

W tej romantycznej scenerii główny bohater, młody mistrz murarski Schatten, spotyka się po raz pierwszy z ukochaną Dorel Lamprecht.

Już opracowania niemieckie wspominają o obiektach archeologicznych na terenie parku, z których najpokaźniejszy jest „Gród Chrobry”, zwany potocznie „górką miłości”, a wcześniej niem. „Nonnenbuschberg”.¹¹ Przy nim na bazie istniejącego bajora urządzono oczko wodne z tzw. wyspą zaręczynową (niem. „Verlobungsinsel”). Na samej wyspie posadowiono małe zadaszenie w kształcie grzybka. Jedno z nabrzeży oczka podwyższono, tworząc miejsce widokowe. W bezpośrednim sąsiedztwie odsłonięto kamienny obelisk poświęcony Bismarckowi, od 2019 roku „Pomnik Bitwy w Lesie Dziadoszyców 1 września 1015”. W części wschodniej park rozświetla duża polana. Przez park wiedzie stara droga z miasta do nieistniejącej już papierni w Iławie.¹²

W 1926 roku park figuruje już jako obszar chroniony (*Naturschutzpark*).¹³ Wtedy też planowano zbudowanie drugiej kładki na wysokości miejskiej rzeźni. Burmistrz Jurk przedstawił projekt wykorzystania parku na cele rekreacyjno-sportowe.¹⁴

Wracając jeszcze do postaci H.Laubego, w swoim czasie dyrektora teatru wiedeńskiego, przyjaźnił się on z księciem Pücklerem z Łęknicy – założycielem słynnego Parku Mużakowskiego (obecnie na liście UNESCO). Sam książę gościł w Szprotawie, ściągając tłumy gapiów. Wydany w 1989 roku przez wydawnictwo Bergstadtverlag W.G.Korn w Würzburgu tomik biograficzny Ilsy Langner (1899-1987) pt. „Dzieciństwo na Śląsku” (oryg. *Jugend in Schlesien*) wymienia szprotawski park Nonnebusch jako istotny i charakterystyczny element krajobrazu miejskiego.¹⁵

¹¹ Sprottauer Tageblatt, 21./22.01.1939; Gloger K., *Beiträge zur Heimatkunde des Kreises Sprottau*, 2. Heft, drukarnia H.Klinner Sprottau; mapa ścienna Kreis Sprottau z lat 30. XX w.

¹² Laube H., *Der Schatten Wilhelm*, 1883; Matuszkiewicz F., *Friedrich Gielczewski aus Eulau und seine Theorie des lenkbaren Luftschiffs*, [w:] *Heimatkalender für den Kreis Sprottau* 1937; patrz także: Boryna M., *Klaus Hänsch. Pomiędzy Szprotawą a Europą*, Szprotawa 2005.

¹³ Sprottauer Tageblatt, 21./22.01.1939; plan miasta Pharos Plan i inne mapy z tego okresu.

¹⁴ Sprottauer Tageblatt, 21./22.01.1939.

¹⁵ Sagan und Sprottau in der schlesischen Geschichte Les vues de Sagan, Würzburg 1992.

6. Dokumentacja kartograficzna i zdjęciowa z opracowaniem

Ryc.: Las nadobrzeński w Szprotawie na mapie Reglera z 1. połowy XVIII wieku.

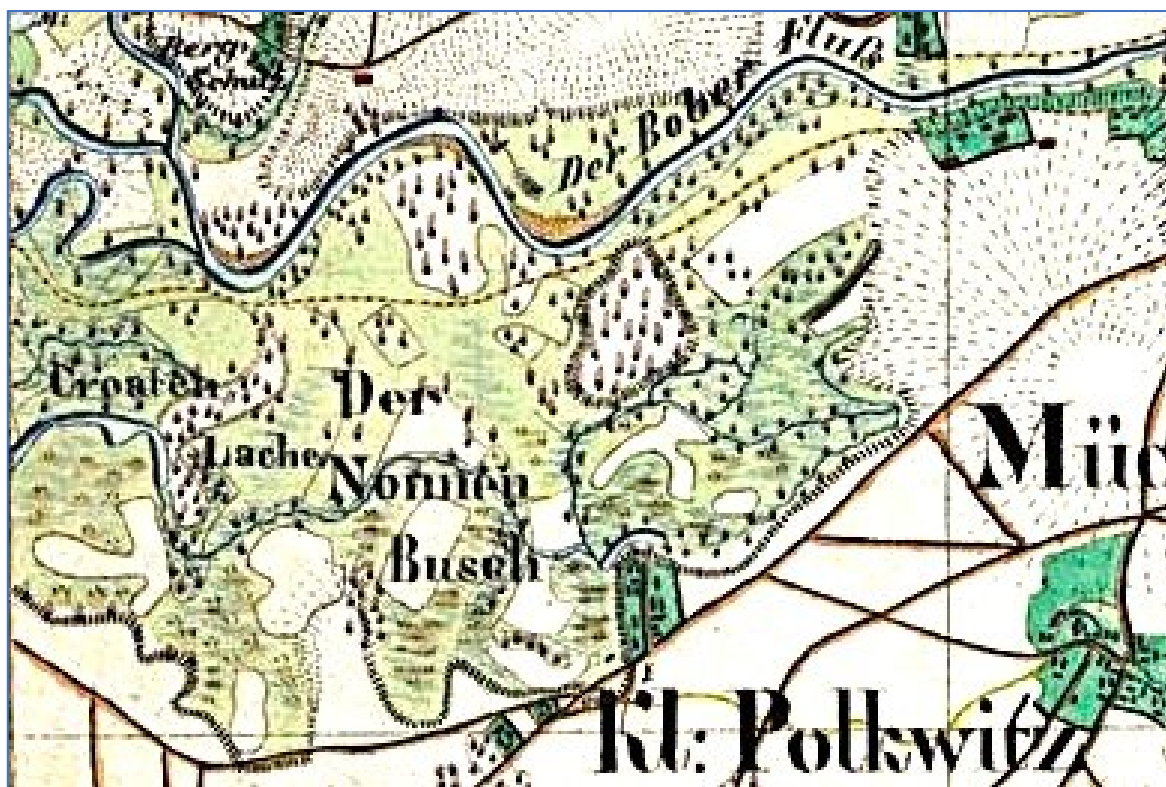
Najstarsze znane topograficzne przedstawienie omawianego obszaru odnajdujemy na mapie Reglera. Wizualizuje ona stan z 1. połowy XVIII wieku. W miejscu podpisanym czerwonym atramentem „Furth” funkcjonował bród – przeprawa przez Bóbr. Stanowisko znajduje się w okolicy dzisiejszej kładki przez Bóbr przy Osiedlu Słonecznym. Oprócz połączy terenu zaznaczonych kolorem zielonym, w obszarze znajduje się enklawa oznaczona na czarno i podpisana „Oberwald”, co znaczy „Górny las”. Mapa wyraźnie rozdziela niczym nie wyróżniające się tereny zielone (zapewne łąki i niskie zarośla) od formy lasu. Niniejszy las sięgał wtedy linii rzeki Bóbr. Autor mapy ukazał także znane nam źródliska i bagna w południowej części obszaru. Wzdłuż rowu naniesiono symbole luźno rosnących drzew. Od zachodu obszar zamyka stare koryto Bobru wraz z bagniskami zwane „Croaten Lache”, co znaczy „Grzęzawisko Chorwackie”. Od wspomnianego brodu do lasu prowadzi grobla. Pomiedzy lasem a Polkowiczkami uwidoczniono wzniesienie, które najpewniej odnosi się do znanego nam ostańca erozyjnego, tj. stanowiska archeologicznego zwanego „Kuźnią”, gdzie obecnie znajduje się meta ścieżki archeologicznej „Starożytni Bobrzanie”.

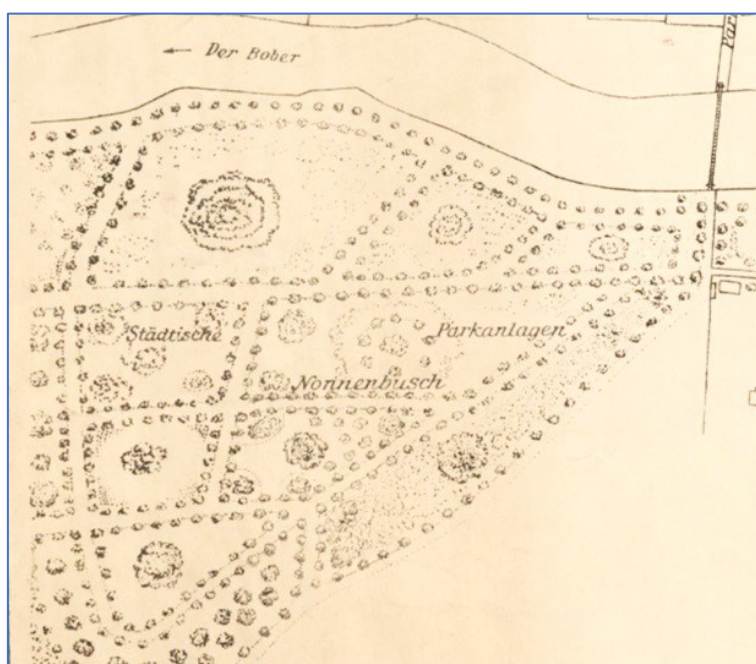
Ryc.: Las nadbobrzański w Szprotawie na mapie Wredego z połowy XVIII wieku.

Nieco późniejsza mapa Reglera przedstawia omawiany obszar mniej precyzyjnie. Całość obszaru została oznaczona jako teren podmokły. Bliżej Bobru i na zachodzie obszaru oznaczono symbolami drzew enklawy leśne. Mniejsze symbole oznaczają zapewne analogicznie niższą roślinność. Inaczej niż na mapie Reglera przebiega sieć rowów. Ukazano natomiast ostańce erozyjne Gród Chrobry i Kuźnię.

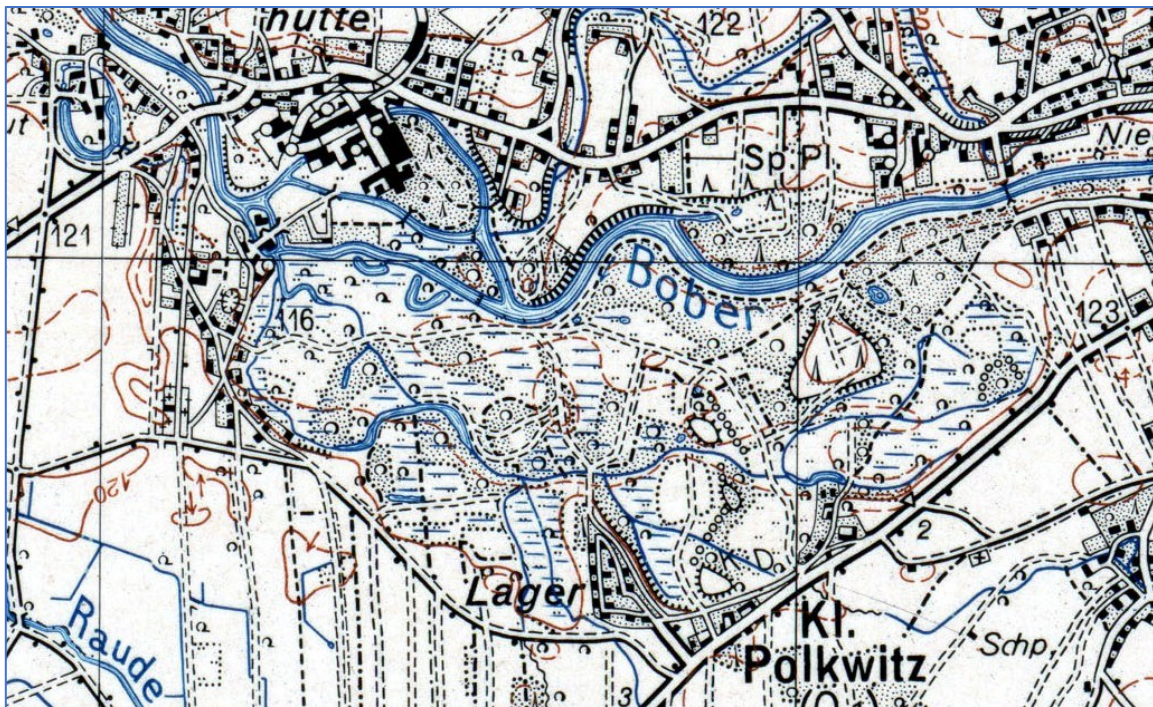
Według mapy bajoro przy Grodzie Chrobry jest połączone rowem z rzeką Bóbr. Przemawia to za naturalnym pochodzeniem znanego nam w obecnym kształcie oczka wodnego przy Grodzie. Dotychczas sądzono, że zostało ono stworzone sztucznie w ramach urządzania parku.

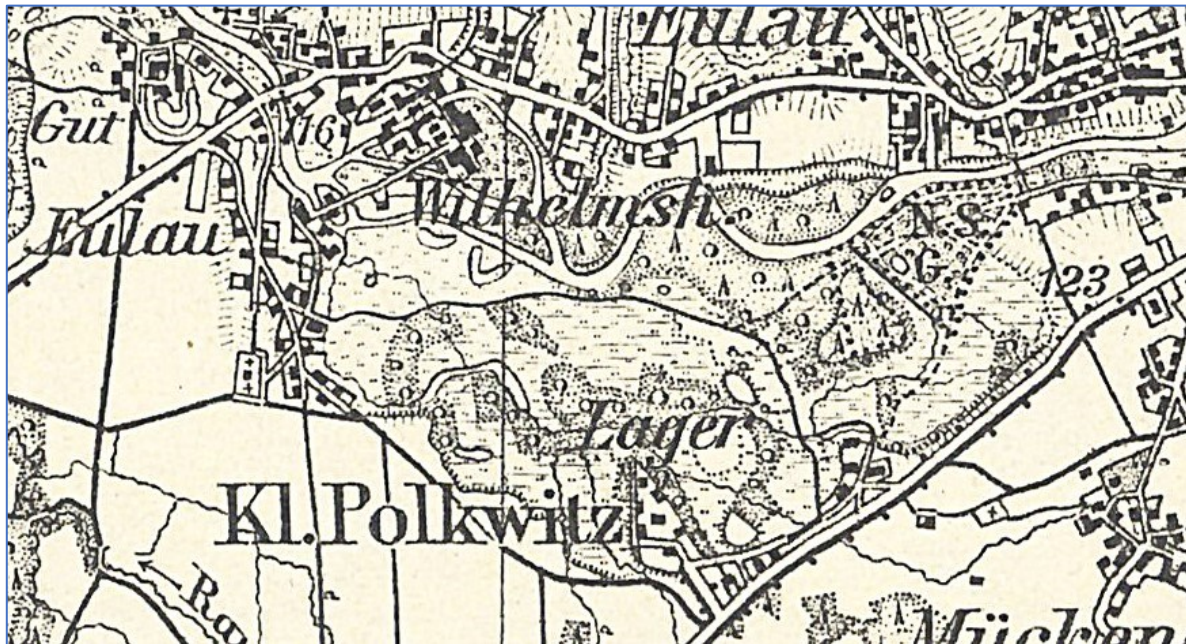
Ryc: Obszar „Der Nonnen Busch” na mapie Urmesstischblatt z 1824 roku.
 Mapa rejestruje Gród, groblę, rowy, bagna, połączie zadrzewień i łąk.

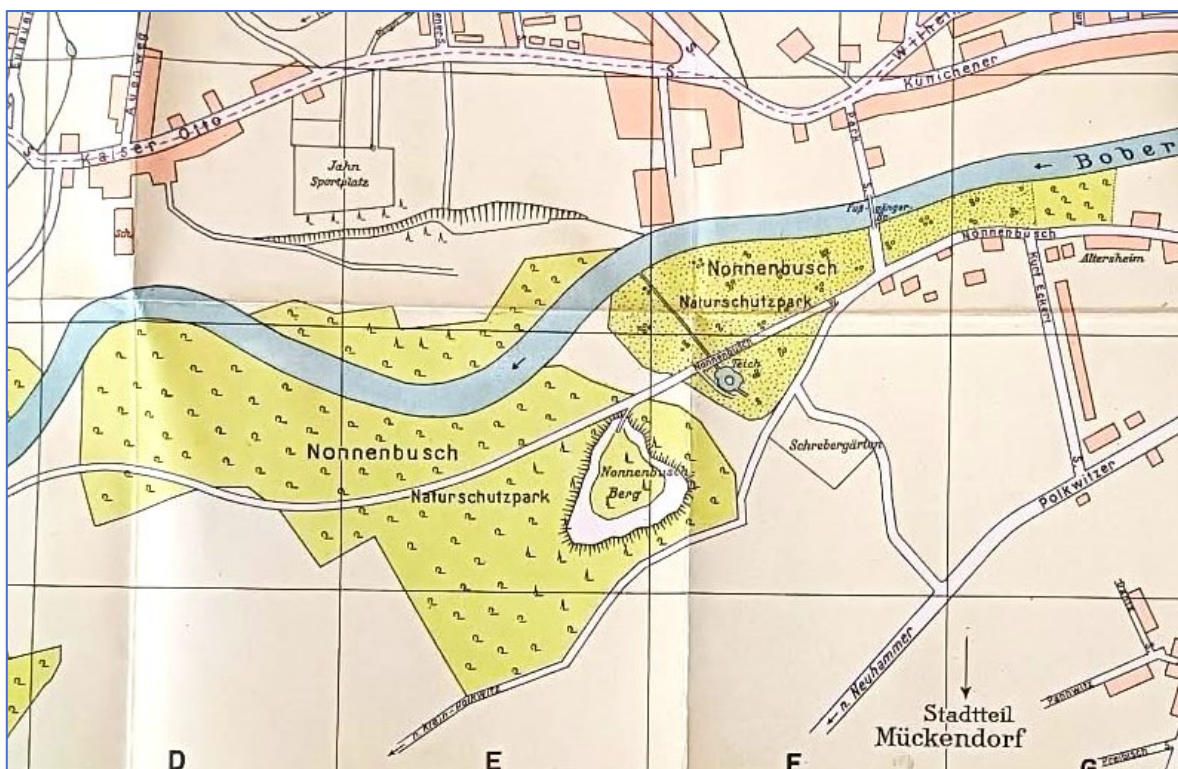
Ryc. Fragment parku na mapie z 1919 roku ukazującej sposób zagospodarowania.
 Städtische Parkanlagen Nonnebusch – Miejskie Zespoły Parkowe Nonnebusch.

Ryc.: Las nadbobrzański na mapie Sprottau arkusz 371 z lat 20. XX wieku.
 Mapa rejestruje sieć promenad i ścieżek parkowych, Gród, oczko wodne, bagna i źródliska,
 rów spływający do tzw. Starego Bobru, kładkę, cztery ostańce erozyjne,
 w tym historyczne zabytki kulturowe (oznaczone „KD”).

Ryc. Obszar ochrony przyrody N.S.G. na mapie Messtischblatt z 1937 roku.
 Mapa rejestruje kładkę, główną drogę przez park, Gród i pozostałe ostańce erozyjne, oczko wodne,
 rowy i bagna.

Ryc. Fragment planu miasta z lat 30. XX wieku. Park ochrony przyrody Nonnenbusch rozciągał się na lewym brzegu Bobru wzdłuż ulicy o tej samej nazwie. Plan ukazuje główną drogę, Gród Chrobry, połączony z Bobrem staw z wyspą oraz kładkę przez Bóbr. Symbolami wyraźnie zróżnicowano od skrajnych roślinność środkowej części parku.

Ryc. Koloryzowana widokówka parku z 1904 roku: widok na „Nonnenbusch” (polana?), staw złota rybka (w tle wiata na wyspie), kamień Bismarcka. Przedstawia wypielęgnowany park z dorosłymi drzewami.

Ryc. Koloryzowana widokówka z 1909 roku ukazuje fragment parku „Nonnenbusch”.
Rejestruje dobrze utrzymaną promenadę o nawierzchni mineralnej. W tle kładka przez Bóbr.
Wypielęgnowany park z dorosłymi drzewami, brak podrostów.

Ryc. Zdjęcie parku z pocz. XX wieku.
Rejestruje dobrze utrzymane ścieżki parkowe.
Tu: część parku z dorosłymi dębami, lipami i grabami oraz podrostami (także ławki?).

Ryc. Widokówka parku z 1903 roku.

Rejestruje prosto biegnącą drogę główną (Hauptweg) z rzędami dorosłych drzew liściastych, polany i łąki, nasadzenia świerka.

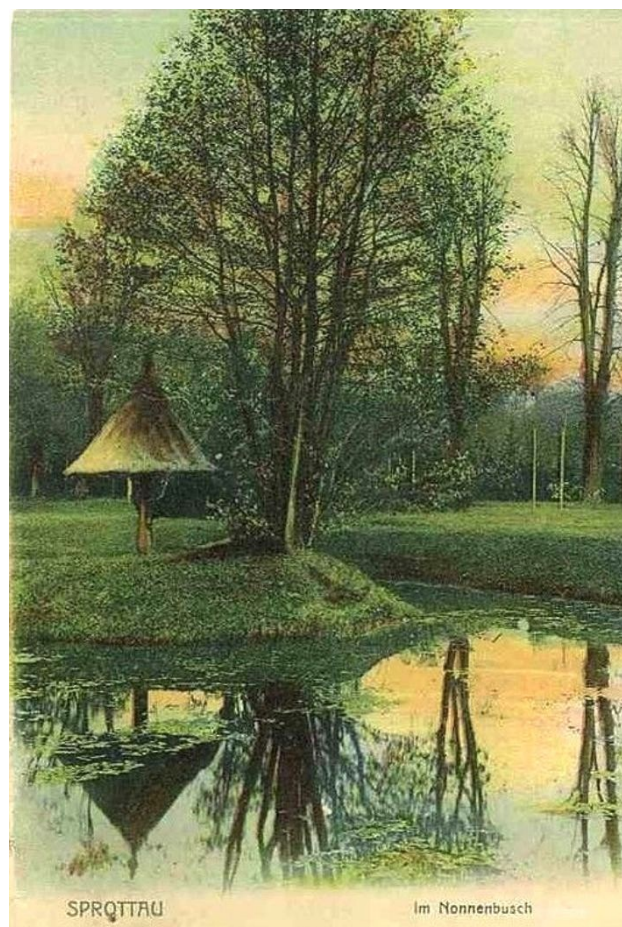
Ryc: Przedwojenna widokówka ukazująca staw parkowy z wyspą zaręczynową i wiatą.

W tle budowla hydrotechniczna służąca do regulowania przepływu wody w stawie.

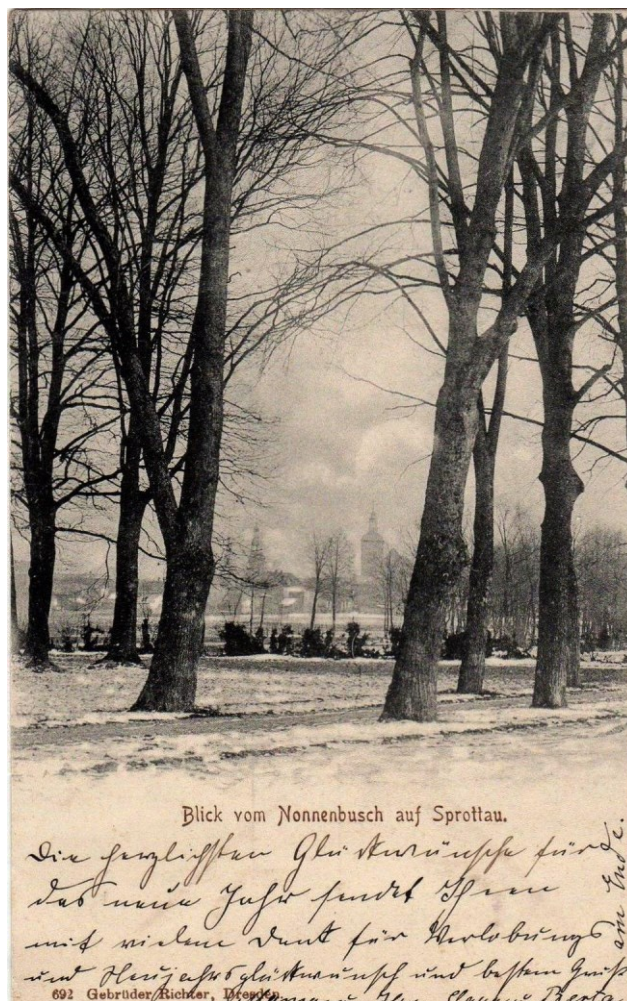
Wykoszone i wygrabione nabrzeża, utrzymane trawniki i aleja spacerowa, na tle drzew liściastych wyróżniają się świerki w wieku ponad 20 lat.

Ryc. Przedwojenna widokówka ukazująca staw parkowy z wyspą zaręczynową i wiatą.
Do wyspy prowadzi drewniana kładka (?z pni drzew). W tle polany i łąki.

Ryc. Koloryzowane ujęcie stawu z wyspą zaręczynową i wiatą (pocz. XX wieku)
Dobrze utrzymane nabrzeża stawu.

Ryc. Przedwojenna widokówka, widok z parku Nonnenbusch na Szprotawę.
 Idzie o część parku położoną wzdłuż ul. Parkowej, która obecnie nie wchodzi w skład zespołu.

Ryc. Stara drewniana kładka przez Bóbr od strony południowej, jeszcze bez grobli.

Im Nonnenbusch

Ryc. Park Nonnenbusch na przedwojennym szkicu w roczniku Sprottauer Jahrbuch 1928.

Ryc. Przedwojenny bilet promujący Szprotawę jako miejsce atrakcyjne do zamieszkania.

Ilustracja ujmuje panoramę miasta z perspektywy obecnego Parku Słowiańskiego.
Zamieszczona u dołu informacja wymienia zachęty, w tym m.in. znakomite promenady i park.

Ryc. Słupki graniczne obwodu łowieckiego hrabiego zu Dohna z Małomic. Można je znaleźć jeszcze dość licznie w zachodniej części Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Park Słowiański”. Hrabia zakupił od miasta Szprotawa obszary graniczące z dawnym parkiem Nonnenbusch.¹⁶

7. Park Słowiański w kręgu zainteresowań przyrodników

Cennymi walorami Parku Słowiańskiego zachwycali się nie tylko mieszkańcy Szprotawy, poeci, fotografowie, historycy i archeolodzy, ale co oczywiste także przyrodnicy.

Śląskie Towarzystwo Kultury Ojczyściej (niem. Schlesische Gesellschaft für vaterländische Cultur) było stowarzyszeniem naukowym działającym na Śląsku, które pełniło rolę lokalnej Akademii Nauki i Sztuki. W roczniku tego towarzystwa z 1895 roku odnajdziemy wzmiankę o występowaniu w parku rzadkiej rośliny. Idzie o **szczyr roczny** (*Mercurialis annua* L.) – gatunek roślin z rodzaju szczyr należący do rodziny wilczomleczowatych. Występuje we wschodniej, środkowej i południowo-wschodniej Europie, w Zachodniej Azji i na Kaukazie, w Afryce Północnej. Występuje również w Ameryce Północnej, gdzie został zawleczony. W Polsce rzadki, głównie na zachodzie kraju. Roślina trująca. Powoduje zatrucia u zwierząt domowych (krowy, owce, konie). Zaobserwowany przez badacza o nazwisku Alt.

¹⁶ Ankauf des an den städt[ischen] Nonnenbusch angrenzenden Geländes von Graf zu Dohna – Mallnitz, [w:] Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygnatura 89/955/0/2.7.6/2225 (1929-1940).

Natomiast w roczniku z 1905 roku przeczytamy, że w parku rośnie **śniedek baldaszkowaty** (*Ornithogalum umbellatum* L.) – gatunek bylin należący do rodziny szparagowatych.¹⁷ Występuje dziko na terenie Europy (z wyjątkiem jej części północnej), w północno-zachodniej Afryce, w Turcji i na Cyprze. Jako roślina introdukowana i zdziczała spotykany jest w Ameryce Północnej i w Australii. W Polsce jest rozpowszechniony w dużej części kraju, brak go lub jest bardzo rzadki na obszarach górskich i północnym wschodzie. Gatunek podlegał w Polsce ścisłej ochronie gatunkowej od 1983 do 2014 roku. Zaobserwowany przez Wildnera. Pojawia się również informacja o **plywaczu zwyczajnym** (*Utricularia vulgaris* L.), gatunku rośliny mięsożernej.¹⁸ W Polsce gatunek podlegał w latach 2004–2014 ochronie prawnej. Umieszczony na polskiej czerwonej liście w kategorii NT (bliski zagrożenia). Głównym zagrożeniem jest utrata siedlisk lub warunków siedliskowych wskutek odwodnienia terenów, zarastania zbiorników wodnych i wysychania torfowisk. Zaobserwowany także przez Wildnera. Tenże uchwycił w parku jeszcze kroplika żółtego (*Mimulus luteus*). Gatunek pochodzi z Ameryki i zadomowił się już na stałe także we florze Polski.¹⁹

Opracowanie o roślinach skrytopłciowych z 1876 roku wspomina o paprotce zwyczajnej (*Polypodium vulgare*).²⁰ Roślina objęta była w Polsce ścisłą ochroną gatunkową w latach 2001 do 2014, a wcześniej, od 1957 roku, jako roślina lecznicza podlegała ochronie częściowej.

Wzmiankowana w 1897 roku **misecznica otulona** należy do rodzaju grzybów z rodziny misecznicowatych (*Lecanoraceae*).²¹ Jest to rodzaj bardzo liczny w gatunki. Ze względu na symbiozę z glonami zaliczany jest do grupy porostów. Figuruje jako Propozycja nowej czerwonej listy porostów Polski 2025.²²

Brytyjskie wydawnictwo z 1914 roku poświęcone historii naturalnej wspomina o szprotawskim entomologu – **Rudolf Pfitzner** i jego obserwacjach w parku Nonnenbusch.²³ Pfitzner (ur. w 1864, zm. 18 marca w 1921 roku w Darmstadt) – pastor w Szprotawie, niemiecki entomolog, specjalista od motyli. Ze Szprotawy wyprowadził się w 1913 roku. Podróżował po świecie, m.in. do Afryki Północnej. Pod koniec życia zgromadził kolekcję

¹⁷ Jahres-Bericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur, 1905, s. 46.

¹⁸ Tamże, s. 59

¹⁹ Tamże, s. 58.

²⁰ Stenzel K., *Kryptogamen-Flora von Schlesien*, 1876, s. 25.

²¹ Stein B., Cohn F., *Flechten*, 1897.

²² Fałtynowicz W., *Propozycja nowej czerwonej listy porostów Polski 2025 – materiały do dyskusji*, [w:] Wiadomości Botaniczne, <https://www.journalssystem.com/wbo/pdf-217250-137111?filename=Propozycja-nowej-czerwone.pdf>, 2026.

²³ A Natural History of the British Lepidoptera, 1914.

liczącą ok. 40 tys. egzemplarzy owadów, w tym o dużym znaczeniu naukowym – rodzina niesobkowatych oraz tzw. zbiór lokalny z czasów praktyki duszpasterskiej w Szprotawie. Z jego prac warto wymienienia jest przede wszystkim opracowanie fauny motyli dziennych okolic Szprotawy i Borów Dolnośląskich. Pfitzner odkrył tu stanowiska występowania rzadkich gatunków.

W opracowaniu z 1930 roku zanotowano wzmiankę o wyjątkowych drzewach w parku Nonnenbusch w Szprotawie. Wymieniono dwa dęby zrosnięte u podstawy oraz wspólnym konarem na wysokości dwóch metrów. Poza tym zwrócono uwagę na grupę osobliwie ukształtowanych grabów rosnących przy drodze wiodącej wzdłuż Bobru do Iławy. Następnie wspomniano o zrosniętych dwóch konarach dębu, rosnącego ok. 40 metrów przed zachodnią rubieżą parku.²⁴

Wydawnictwo z 1938 roku wspomina o XIX-wiecznych obserwacjach drzew na obszarze Nonnenbusch pod Szprotawą przez Heinricha Göpperta, słynnego botanika i dyrektora ogrodu botanicznego we Wrocławiu.²⁵ Tenże przyrodnik zajmował się także porostami na terenie parku.²⁶

8. Podsumowanie

Położony w pradolinie Bobru „Park Słowiański” w Szprotawie (*hist. Nonnebusch*) pod względem przyrodniczym jest reliktem naturalnego grądu, którego krajobraz kształtowały wylewy rzeki i gospodarka człowieka. Jego walory przyrodniczo-krajobrazowe zostały docenione pod koniec XIX wieku, kiedy Towarzystwo Upiększania Miasta przystąpiło do budowy kładki przez Bóbr, wytyczania promenad spacerowych i realizacji różnego rodzaju zabiegów ogrodniczych. Niewykluczone, że działa się to pod wpływem powieści autorstwa urodzonego w Szprotawie poety i dramaturga Heinricha Laubego pt. „Schatten Wilhelm”, w której ów park pojawia się jako miejsce o atrakcyjności i dobroczynności przyrody. Bliskie związki Laubego z księciem Pücklerem – założycielem słynnego Parku Mużakowskiego, który zresztą na zaproszenie poety gościł w Szprotawie, także zdają się to potwierdzać.²⁷

²⁴ Jahres-Bericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur, 1930, s. 88-89.

²⁵ Göppert H., [w:] *Lichenum generis usnea studium monographicum, pars systematica*, 1938.

²⁶ Koerber G.W., *Parerga Lichenologica*, 1865, s. 178.

²⁷ Boryna M., *Heinrich Laube*, [w:] Projekt Polacy, 2024.

Zgromadzona dokumentacja kartograficzna potwierdza, że co najmniej od początków XVIII wieku w miejscu dzisiejszego parku był „Górny Las” (*hist. Oberwald*) przylegający do brzegu Bobru. Nazwa „Zarośla Zakonnic” (*hist. Der Nonnen Busch*) pojawia się na mapie z 1824 roku. Nazwa wskazuje na niższą roślinność, a co najmniej na jej istotny udział, chociaż nie znamy dokładnych granic obszaru gospodarowanego w latach 1506-1721 przez szprotawski klasztor Magdalenek. Można założyć, że w 1721 roku był to wyeksploatowany las gospodarczy, z nielicznie zachowanymi starszymi drzewami (np. obecne pomnikowe dęby szypułkowe przy ogrodach działkowych). Fotografie z początku XX wieku ukazują uporządkowaną przestrzeń parkową – równo wytyczone aleje o mineralnej nawierzchni, wykoszone polany i łąki, w części brak podrostów, oczyszczone oczko wodne. Utrwalone na zdjęciach drzewa liściaste w wieku od co najmniej kilkudziesięciu do ok. 100 lat (głównie dęby i lipy) świadczą o tym, że wykiełkowały dużo wcześniej przed pracami Towarzystwa. A te posadzone w dwóch rzędach wzdłuż głównej drogi są także starszym zabiegiem celowym. Bez wątpienia z okresu urządzania przez Towarzystwo pochodzą widoczne na zdjęciach nasadzenia świerka, a także zachowane do dziś najstarsze egzemplarze sosen (w tym pomnikowa sosna dwupienna koło polany oraz ta w pobliżu kładki).

Jeszcze w XIX wieku obserwacje florystyczne prowadził w parku urodzony w Szprotawie światowej sławy botanik Heinrich Goeppert (1800-1884) – założyciel i dyrektor Ogrodu Botanicznego we Wrocławiu, a także inni przyrodnicy. W parku zarejestrowano rzadkie gatunki flory, co utrwaliła literatura naukowa w XIX i XX wieku. W latach 20. XX wieku park zyskał formalną rangę obszaru ochrony przyrody.

Park Nonnenbusch stanowi przyrodniczo cenny obszar w żyznej i wyjątkowo szerokiej w tym miejscu pradolinie Bobru. Poza swoim naturalnym potencjałem zachował liczące ponad 100 lat pamiątki sztuki ogrodowej oraz stanowi istotny element miejscowego krajobrazu przyrodniczego i kulturowego Szprotawy. Od co najmniej XIX wieku zajmuje ważne miejsce w świadomości mieszkańców i badaczy przyrody. Pełni wiele funkcji, tj.: krajobrazową, klimatyczną, ochrony przyrody i zabytków, rekreacyjną, wypoczynkową, sportową, turystyczną, edukacyjną, społeczną, naukowo-badawczą.